

ภาษาวิเคราะห์

พระครูสิริรัตนานวัตร, ผศ. ดร.

อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช พิษณุโลก

บทนำ

บทความที่เขียนมาลงในหนังสืออนุสรณ์ในพิธีประสาทปริญญาบัตรชื่อ “สารนิพนธ์” ปีที่ ๒๕๕๔ เรื่องวัฒนธรรมนำสู่สันติภาพ ศึกษาเฉพาะกรณีเทศกาลสงกรานต์นั้น ได้รับการตอบรับดี มีตัวอย่างลูกศิษย์ที่เข้ารับปริญญาที่ได้รับหนังสือสารนิพนธ์นี้ในปีนั้น โทรศัพท์มาหาตอนค่ำว่าได้อ่านบทความเรื่องสงกรานต์ของอาจารย์แล้วซึ่งมาก โดยเฉพาะกิจกรรมที่ทำกันในเทศกาลสงกรานต์นั้น ทั้งๆ ที่ความจริงแล้วก็พบมาหลายปี แต่ก็เพิ่งได้พบได้เห็นก็ผ่านไปแต่ไม่รู้ความเป็นมาเป็นไป สำหรับบทความปี ๒๕๕๕ นี้ก่อนที่จะได้หัวเรื่องนี้ก็คิดอยู่หลายวันว่าจะเขียนเรื่องอะไรกันดี จึงได้รวบรวมคำถามของนิสิตนักศึกษาเป็นบทความ ชื่อเรื่องว่า “ภาษาวิเคราะห์” ซึ่งรวมได้ ๑๒ คำ ดังที่จะได้อ่านต่อไปนี้

คำที่ ๑ : สวัสดิ์

คำว่า สวัสดิ์ คำนี้เป็นคำศักดิ์สิทธิ์ ได้ยินบ่อยตั้งแต่เช้ายันเข้านอน เรียกได้ว่าใช้กันทุกโอกาสมากกว่าได้ นั่นคือ ทักทายในเวลาพบกันด้วยคำว่า สวัสดิ์ครับ สวัสดิ์ค่ะ ทักทายกันในยามเช้าด้วยคำว่า อรุณสวัสดิ์ อ่าลากันในคำคืนด้วยคำว่า ราตรีสวัสดิ์ ทักทายในที่ชุมชนด้วยคำว่า ขอความสวัสดิ์มาอย่าทำงานทั้งหลาย หรือขอความสวัสดิ์จึงมีแก่ทุกท่าน เวลาออกเดินทาง ญาติมิตรก็อวยพรด้วยคำว่า ขอให้ท่านเดินทางถึงที่หมายโดยสวัสดิ์นะ

ทำไมถึงศักดิ์สิทธิ์เพียงนี้ เมื่อศึกษาถึงที่มาของคำนี้ ก็จรรู้ว่า มาจากคำภาษาบาลีที่ว่า สุ+อติ แปลว่า มีอยู่ดี หรือมีอยู่ด้วยดี หรือเป็นอยู่ด้วยดี เมื่อประกอบศัพท์แล้วกลายเป็น คำว่า โสตถิ (อ่านว่า โสตถิ) ซึ่งเป็นคำที่อยู่ในกลุ่มคำให้พรของพระสงฆ์ที่ว่า สะทา โสตถิ ภาวันตุ เต ก็ยังเป็นคำแปลตรงกันว่า ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่ท่าน ตลอดกาลทุกเมื่อเทอญ นั่นเอง คำนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Hello แปลว่า สวัสดิ์ เมื่อเทียบกับคำภาษาอังกฤษแล้วก็จะตรงกับคำว่า save - safety- savior - security - rescue ล้วนแต่แปลว่า รอด ปลอดภัย ไร้ปัญหา หรือไปได้ มาดี ปกติ ดังคำอวยพรตามป้ายทางหลวงสุดเขตเก่าเข้าสู่เขตอำเภอหรือจังหวัดใหม่ที่ว่า ขอให้ท่านเดินทางโดยสวัสดิภาพ =May your journey be safety ... คือว่าเดินทางที่ไม่มีอุบัติเหตุอุบัติภัยใดๆ โดยอวัยวะทุกอย่าง

ก็ยังดี ยังมีอยู่อย่างครบถ้วนนั่นเอง ถ้าไม่รอดและปลอดภัยแล้วต้องสูญเสียทรัพย์สิน หรืออวัยวะ ส่วนใดส่วนหนึ่งก็เป็นได้

แต่ถ้าหากกันในเวลาที่ไม่ได้เดินทางละ คือเจอหน้ากันก็ทักว่าสวัสดิ์ครับหรือคะ ไม่เกี่ยวข้องกับ การปลอดภัยเลยละ ขอบอกว่าเกี่ยวข้องกับแน่ๆ นั่นคือ ดีตรงที่ยังมีอยู่ เป็นอยู่ได้ไม่มีอะไรเสียหายหรือ ตายไปเสียก่อน คำว่า อรุณสวัสดิ์ คำนี้ใช้ทั่วกันในยามเช้าตรู่ เช่น เราฟังวิทยุ ดีเจวิทยุก็ทักเราว่า อรุณสวัสดิ์ คือดีใจด้วยที่ท่านยังฟังได้อยู่ ถ้าฟังไม่ได้แล้วท่านอาจจะไม่ได้รับความปลอดภัยจาก สิ่งใดสิ่งหนึ่งแน่นอนหรืออาจตายก็ได้ แล้วตอนค่ำคืนละ ทำไมอ่าล่าวาตรัสสวัสดิ์ ก็หมายถึงว่า ให้ท่านนอนหลับแล้วตื่นพบกันในวันพรุ่งนี้ได้ ไม่ไหลตายเสียก่อนไงละ ว่าแล้วก็ว่าเล่า ขณะที่เขียน บทความนี้ปีใหม่ผ่านพ้นได้ ๕ วัน ไม่นานเลยเพราะยังมีไออุ่นของปีใหม่อยู่ บางคนไปบ้านยังไม่กลับ มาเลย คือประเทศไหนๆ ก็เขียนอวยพรเป็นภาษาของตน อย่างประเทศไทย จะเขียนว่า สวัสดิ์ปีใหม่ ถ้าประเทศฝรั่งก็จะเขียนว่า Happy New Year แปลตามตัวว่า ปีใหม่ที่สบายดี คำว่า สบายดี มาจาก คำว่า Happy นั่นคือ อยู่ดี มีสุข ก็ตรงกับคำไทยเราว่า สวัสดิ์ หรือตรงกับภาษาบาลีว่า โสคติ มาดแมนประเทศลาวจะพูดว่า สบายดีปีใหม่ ออ! คนลาวพบกันจะทักกันว่า สบายดี ก็คือคำว่า สวัสดิ์ นี้โดยแท้

คำที่ ๒ : Training (อ่านว่า เทรนนิ่ง)

คำว่า training นี้มาจากคำว่า train ซึ่งแปลว่าปฏิบัติ ฝึกหัด อบรม เมื่อเป็นคำว่า training จะแปลว่าการปฏิบัติ การฝึกหัด การอบรม ที่ยกคำนี้ขึ้นมาศึกษา เพราะนำวิเคราะห์คำว่า ไตรสิกขา ที่แปลว่า การศึกษา ๓ ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นคำเฉพาะทางพระพุทธศาสนา โดยวิเคราะห์ คำนี้จากพจนานุกรม ฉบับประมวลธรรมของพระอาจารย์พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) เมื่อมาถึง หมวดธรรมที่ว่าไตรสิกขาแล้ว ท่านใช้ภาษาอังกฤษกำกับว่า the threefold training แทนที่จะใช้คำว่า study หรือ education หรือ learning ที่เป็นคำแปลว่าศึกษาโดยตรง นี่จะหมาย ให้สอดคล้องกับความในพระพุทธศาสนาที่ว่า เป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ โดยผู้จะบรรลุธรรมชั้นสูง ขึ้นหลุดพ้นนั้นจะต้องปฏิบัติด้วยตนเอง ตามพุทธพจน์ที่ว่า อตตาทิ อตตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่ง ของตน นี่ก็สอดคล้องกับการที่ระบบของพระพุทธศาสนาจัดอยู่ในประเภททอเทวนิยมด้วย (Atheism) ถ้าอย่างนี้จะเรียกว่า ระบบพระพุทธศาสนาเป็นปฏิบัตินิยมนะซี (Pragmatism) แล้วที่ว่าระบบ พระพุทธศาสนาเป็นสัจนิยม (Realism) นั้นเล่า จะว่าอย่างไร

ความจริงระบบพระพุทธศาสนานี้ไม่ว่าจะเป็นระบบอะไรก็ไม่เป็นการเรียกซ้ำซ้อนกันหรอก เพราะขึ้นอยู่กับระบะการมองตามความเป็นจริง (suchness or as it really is) ของแต่ละระบะอย่างการหาความจริงทางปรัชญานั้นก็มีทั้งขั้นแสวงหา (seek) กับขั้นที่ค้นพบ (sought) ดังนั้นถ้าจะเทียบกันแล้ว ระบบพระพุทธศาสนานี้ถ้าอยู่ในขั้นปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายคือความหลุดพ้นแล้วก็จะเรียกได้ว่าเป็นปฏิบัตินิยม แต่เมื่อค้นพบคือบรรลุหรือเป็นพระอรหันต์แล้วก็เป็นขั้นสังนิยม ถ้าถามว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร ก็จะตอบตรงกันทุกคนว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้ริยสัจ ซึ่งคำว่า อริยสัจคำนี้ ผู้เขียนจะแปลว่า ความเป็นจริงอย่างแท้จริงชนิดที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ คือแทนที่จะแปลคำ อริยะว่าประเสริฐ ก็ใช้คำว่า อย่างแท้จริง จะเป็นอื่นไปไม่ได้ ไม่แปลว่า ประเสริฐเพราะต้องขยายความซ้ำอีก อย่างน้อยต้องอธิบายคำประเสริฐว่าประเสริฐอย่างไร

คำที่ ๓ : ศิลป์และศาสตร์

การที่ยกคำนี้ขึ้นมาก็เพื่อจะวิเคราะห์แสงสว่างแห่งเปลวพระเพลิงอันพวยพุ่งบนพระเศียรของพระพุทธรูป นั่นคือว่า พระพุทธรูปนั้นเต็มไปด้วยศิลป์และศาสตร์ โดยมีจุดหมายจะสื่อให้เข้าถึงธรรมอันเป็นปริศยานั้นให้ปรากฏออกมาเป็นศิลป์และศาสตร์ คำว่าศิลป์ คือความสวยงามที่เกิดจากการตกแต่ง ประติษฐ์ลาย ย่อมุม ซึ่งรังสรรค์ธรรมชาติด้วยจิตภาพปรากฏออกมาบนศาสตร์นั้น ศาสตร์ คือความรู้ซึ่งจะหมายถึงถึงธรรม ความดี และแสดงปฏิปทาอิริยาบถของพระพุทธเจ้าในโอกาสปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ เรียกกันว่าปาง เป็นพระพุทธรูปปางนั้นปางนี้ เช่น ปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางอุ้มบาตร เป็นต้น

พระพุทธรูปที่เราเห็นเปลวพระเพลิงบนพระเศียรนั้น เป็นศิลป์ที่จะสื่อให้เป็นศาสตร์ในความหมายว่า ปัญญา คำว่า ปัญญา นี้ ว่าโดยสูงสุดนั้นเป็นคำที่เป็นยอดคำจากศีล และสมาธิ เป็นปัญญาคือแสงสว่างที่ส่องดับอวิชชาคือความมืดออกไป ธรรมชาติไฟนั้นมีคุณสมบัติคือแสงสว่าง พระพุทธเจ้าให้ปัญญาเปรียบด้วยแสงสว่าง แต่เปรียบอวิชชาด้วยความมืด ดังนั้น แสงสว่างปรากฏที่ใด ความมืดก็หายไป ฉันทใด ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว ก็ยอมกำจัดอวิชชาให้สิ้นไป ฉันทนั้น ดังนี้แล เปลวพระเพลิงบนพระเศียรของพระพุทธรูปนั้น เป็นสื่อแทนปัญญา

พระพุทธรูปนั้น ไม่ว่าสร้างขึ้นในสมัยใดของไทย ใครสร้างก็ตาม ย่อมมีสี่ธรรมผ่านศิลป์เหมือนกันคือ พระเนตรของพระพุทธรูปจะลืมเพียงครึ่งลูก ถ้ามองจะเห็นได้ในระยะ ๕-๖ เมตร จะเห็นได้ว่า เวลาเรานั่งคุกเข่ากราบพระพุทธรูปชินราช จะมีลักษณะคล้ายดังว่า พระองค์มองมาที่เรา ไม่ใช่มองกราดข้ามเราไปเสีย นี่ก็สื่อให้เห็นการสำรวม เป็นจักขุสังวโร นั่นเอง ว่าแล้วทำไมพระพุทธรูป

จึงไปหุยานัก คนทั่วไปจะยาวถึงเพียงนี้ไม่ได้เลย แต่นี่ก็เพื่อสื่อให้เห็นถึงความหุหนัก ไม่ใช่คนหุเบา ใจง่าย ไม่เชื่อง่ายๆ ต่อคำฟ้อง คำร้องเรียนต่อเมื่อได้สอบสวนถึงข้อเท็จจริงทั้งจากฝ่ายโจทก์ ทั้งฝ่ายจำเลยแล้วจึงตัดสินไป อีกนัยหนึ่ง การที่ว่าหุยานี้ สื่อให้เห็นว่าหุดี รับฟังดี ไม่ใช่คนหุตั้ง และไม่รับฟังใคร และว่าแล้วทำไม พระพุทธรูปจึงมีนิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทเสมอกัน ซึ่งไม่เหมือนคนธรรมดาทั่วไปที่นิ้วจะสั้น-ยาวไม่เท่ากันแน่ นี่คือ มีจุดมุ่งหมายที่จะสื่อให้เห็นถึงธรรม ที่แสดงความรัก ความเมตตา โดยไม่มีขอบเขต และไม่เลือกคนรัก แต่จะรักเสมอภาคกัน หากเป็นการตัดสิน อธิกรณ์ต่อพระภิกษุหรือตัดสินปัญหาของบุคคลทั่วไป ต้องให้มีผลออกมาอย่างเป็นธรรม ไม่ลำเอียง เข้าข้างนั้นข้างนี้ เปรียบเหมือนหนึ่งตราชั่งหาบ ถ้านักข้างใดข้างหนึ่งก็จะไม่เสมอภาคกัน จะหาบต่อไปไม่ได้ ดังนี้แล กระทรวงยุติธรรม (กระทรวงที่ตัดสินคดีให้ยุติโดยถูกต้องเป็นธรรม) จึงมีตราเป็นชั่งหาบ

คำที่ ๔ : อวตารของพระอินทร์

ช่วงนี้พบว่าอิน (interested) กับคำและภาษาอยู่มาก เนื่องจากว่าผู้เขียนนี้ได้แปลหนังสือเรื่องแนวคิดปรัชญาอินเดียนก็ได้พบคำว่าพระอินทร์นี้อยู่ คิดดูแล้วน่าทึ่งแถมกับน่าขำบ้าง ก็เห็นสังขารธรรมดีเหมือนกัน ว่ากันว่า พระอินทร์นั้นมีอิทธิพลต่อภาษาไทย คนไทยเรามาก สิ่งสูงสุด คำสูงสุดจะมีคำพระอินทร์อยู่ด้วย เช่น พยัคฆามินทร์ ท้าวอมรินทรราชิราช กรุงรัตนโกสินทร์ นฤปดินทร์ เป็นต้น เข้าเรื่องเลยคือว่า โดยปฐมบรมเทพแล้วท่านเป็นเทพเจ้าก่อนเทพตรีมูรติด้วยซ้ำ คุณสมบัติของพระอินทร์จะมีสิมรกตหรือสีเขียว โปรดตีมน้ำโสม (สุราผสมน้ำผึ้ง) ประทับอยู่บนเวษยันต์ปราสาท เป็นเทพที่ทรงอิทธิพลด้านการสู้รบกับอสูรศัตรูหรือความชั่วร้ายทั้งหลาย ด้วยอำนาจของท่านที่เก่งกาจสามารถรบนชนะอสูรได้หมดสิ้นนี้ ทำให้ประชาชนมอบกายถวายชีวิตและอนาคตไว้กับพระอินทร์โดยยกพระอินทร์เป็นเทพสูงสุด ว่าแล้วต่อมาพระองค์ตีมน้ำโสมจัดไปทำให้มีนแล้วรบกับอสูรครั้งใดก็แพ้มด

ด้วยวิญญานแห่งการเป็นนักรบกับการที่มีคุณสมบัติเป็นสิมรกตหรือสีเขียวนี้ ต่อมาทำให้คนที่มิหน้าที่เป็นนักรบแล้วจะใช้เครื่องแต่งกายเป็นสีเขียว ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นอวตารของพระอินทร์ ดังคำปรากฏในพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ ๖ บทดุสิตสมิตฉบับพิเศษ ๒๔๖๑ หน้า ๔๒ ว่า จึงมีสีธงที่รักแห่งเราชาวไทย ทหารอวตารนำไป ยงยุทธวิชัยวิชิตกษุเกียรตีสยาม.....^๑

^๑ พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), พุทธศาสตร์ร่วมสมัย ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๗.

คำที่ ๕ : เบื้องหลังกายภาพ (Metaphysics)

เมื่อปลายปีที่แล้วเราได้พบตามสื่อทีวีหรือหนังสือพิมพ์แล้วว่า หลวงพ่อรูปหนึ่งแห่งวัดหนึ่งอำเภอหนึ่งในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แสดงอิทธิเดชทำบริหารกายระบายอารมณ์ด้วยเท้า เข่า ศอกที่มีอยู่ในร่างกายของท่าน และก่อนหน้านั้น ท่านได้แสดงความไม่เคารพต่อองค์พระปฏิมากรพระพุทธรูปพุทธชินราชในวัดของท่านที่ประชาชนบริจาคนับจายสร้างถวายเป็นวัด สำนักสงฆ์ หรือสถานที่ต่างๆ ตามชนบทหน้าตัดกว้าง ๒๗ นิ้ว โดยบอกว่า จะกราบจะไหว้ทำไม พระพุทธรูปก็เพียงอิฐหิน ดินทรายธรรมดาที่เองและคำบริภาษอื่นๆ ทำนองนี้

เกี่ยวกับเรื่องนี้ พอตีว่าผู้เขียนได้สอนรายวิชาอภิปรัชญาสำหรับพระนิสิตวิชาเอกปรัชญาด้วยก็เลยเข้าเรื่องกับคำว่าอภิปรัชญา (Metaphysics) คำนี้ แปลตามภาษาอังกฤษว่า เบื้องหลังกายภาพ นั่นคือ สิ่งที่อยู่เบื้องหลังกายภาพ ซึ่งได้แก่ จิต วิญญาณ พระเจ้า ความแท้จริงของสรรพสิ่ง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นนามธรรม ไม่ใช่รูปธรรมซึ่งอยู่เบื้องหน้าของนามธรรมนี้ ดังนั้น อะไรก็ตามที่อยู่เบื้องหลังของกายภาพแล้ว นั้นจะมองไม่เห็น ก็แปลว่า คุณค่าของพระพุทธรูปที่อยู่เบื้องหลังนั้นจะมองไม่เห็นด้วยมังสัจจะ แต่จะเห็นโดยธรรมจักร

เรื่องนี้ ก็ตามที่กล่าวไว้ในคำที่ ๒ ว่าด้วยเรื่องศิลปะและศาสตร์ จึงอยากจะพูดที่เห็นว่า พระพุทธรูปนั้นเป็นสัญลักษณ์แห่งธรรม เป็นสื่อแห่งธรรมแม้จะทำด้วยอิฐ หิน ดินทรายก็จริง การที่เรากราบไหว้พระพุทธรูปนั้น ก็เท่ากับว่าได้กราบไหว้พระพุทธรูปเจ้าองค์จริงซึ่งผ่านองค์จำลองนี้ ประการสำคัญของพระพุทธรูปทุกแบบ มีจุดประสงค์สร้างไว้เพื่อเป็นที่เคารพกราบไหว้ให้เกิดอนุสติ เป็นพุทธานุสติเป็นที่ระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณ พระบริสุทธิคุณ และพระปัญญาคุณ พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลในอุดมคติแห่งการทำดีเพื่อสังคม พระธรรมเป็นคำสอนที่เรานำมาประพฤติปฏิบัติแล้วพันทุกข์ พระสงฆ์เป็นผู้นำหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาเผยแผ่แก่ประชาชน การปฏิบัติเหล่านี้เป็นไปเพื่อความดี เพื่อสังคมสงเคราะห์ เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มากโดยแท้ เราผู้ไม่รู้อยู่ในโลกมืดมนอนธกาลภายหลังได้เรียนรู้แล้วก็ยอมเห็นความจริงด้วยปัญญาสามารถดับทุกข์สร้างสุขได้ เกิดคุณภาพชีวิตดำรงตนอยู่ในโลกนี้ได้อย่างเป็นสุข ดังนั้น การมององค์พระปฏิมาอย่ามองเพียงกายภาพ แต่ต้องมองเบื้องหลังของกายภาพนั้น

คำที่ ๖ : เทศกาล, ประเพณี

คำสองคำนี้มักใช้สลับกันประจำ ทั้งคนพูดคนฟังก็ถือเป็นเรื่องเดียวกัน แต่เวลาเขียนนี้ชกรณีใดควรใช้คำว่าเทศกาล กรณีใดควรใช้ประเพณี ผู้เขียนเคยตั้งเป็นหัวข้อวิจัยกรณีสงกรานต์

มาแล้ว โดยพยายามใช้คำว่าเทศกาล แต่เข้ากระบวนการตรวจสอบแล้วให้เปลี่ยนเป็นประเพณี นี่ก็เสียดาย ใช้คำว่าเทศกาลอยู่ ส่วนภาษาอังกฤษแยกคำชัดเจนคือ คำว่า เทศกาลใช้คำว่า festival คำว่า ประเพณี ใช้คำว่า custom

คำว่า เทศกาล ใช้ในกรณีงานบุญนั้น มีขึ้นตามระยะเวลาหรือช่วงใดช่วงหนึ่งของปีนั้น ในประเทศไทย กรณีงานบุญที่เกิดขึ้นเป็นระยะๆ ได้แก่ สงกรานต์ ลอยกระทง งานฉลองปีใหม่ หรืองานที่เกิดขึ้นประจำเดือนของภาคอีสานเรียกว่า ฮีตสิบสอง ก็คืองานบุญประจำเดือนสิบสองเดือน กล่าวคือเดือนอ้าย บุญเข้ากรรม เดือนยี่ บุญคูณลาน เดือนสาม บุญข้าวจี เดือนสี่ บุญพะเหวด เดือนห้า บุญสงกรานต์ เดือนหก บุญบั้งไฟ เดือนเจ็ด บุญซำฮะ (ซำระ) เดือนแปด บุญเข้าพรรษา เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน เดือนสิบ บุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา เดือนสิบสอง บุญกฐิน

คำว่า ประเพณี ใช้ในกรณีที่งานนั้นอาจเป็นงานบุญหรือไม่ใช่งานบุญก็ได้ ซึ่งเกิดมีขึ้นได้ ทุกโอกาส ทุกระยะ ไม่กำหนดเวลาตายตัวแน่นอน ได้แก่ งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานทอดผ้าป่า

คำที่ ๗ : อนุศาสนาจารย์

คำว่า อนุศาสนาจารย์ แปลว่า อาจารย์ด้านศาสนา นัยที่ ๑ หมายถึง อาจารย์ที่สอนธรรม นัยที่ ๒ หมายถึง อาจารย์ที่เป็นเจ้าพิธีกรรมทางศาสนา ถ้ามว่า คำนี้มาจากประเทศชาติใด ตอบว่า มีเค้ามาจากประเทศชาติอินเดีย นั่นคือประเทศชาตินี้มีระบบสังคมเป็นวรรณะ หมายถึง ชนชั้น ตามหน้าที่ทางสังคม มี ๔ ชนชั้น กษัตริย์ พราหมณ์ ไวศยะ และศูทรโดยกษัตริย์ทำหน้าที่คุ้มครอง ประชาชน พราหมณ์ทำหน้าที่พิธีกรรมทางศาสนาสื่อสารกับเทพเจ้ามายังมนุษย์ ไวศยะทำหน้าที่ พาณิชยกรรม และศูทรทำหน้าที่แรงงาน

มีธรรมเนียมว่า เมื่อนักรบจะทำการรบทั้งก่อน ในระหว่างและหลังการรบ ชนชั้นพราหมณ์ จะทำหน้าที่ทางศาสนา นัยว่าดูฤกษ์ยามแห่งชัยชนะ ให้โอวาทแก่นักรบถึงข้อปฏิบัติในศาสนา การปฏิบัติตนต่อเทพเจ้า การทำพิธีกรรมต่อสิ่งเคารพต่างๆ โดยประเด็นนี้ ก็เข้ามาใกล้ คำว่า อนุศาสนาจารย์ซึ่งประจำอยู่ตามกองทัพที่ทำหน้าที่ในการรบคุ้มครองประเทศและประชาชน สำหรับ ประเทศไทย ทุกเหล่าทัพ ทุกกองทัพ จะมีอนุศาสนาจารย์ประจำการอยู่ โดยติดยศทหารสัญญาบัตร จากร้อยตรีถึงพันเอก จังหวัดพิษณุโลกมีกองทัพหลายกอง มีค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ค่ายเอกาทศรถ ค่ายสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ค่ายสุษดีเสนา กองบิน ๔๖ ทุกค่ายนั้นจะมีอนุศาสนาจารย์

ประจำอยู่ ซึ่งทุกงานของกองทัพที่มีข้อเกี่ยวข้องกับศาสนาก็จะเป็นหน้าที่ของอนุศาสนาจารย์ดำเนินการ เช่น กล่าวคำอาราธนาศีล นำกล่าวถวายทานต่าง ๆ

จากการศึกษาประวัติเกี่ยวกับการออกรบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เหล่าทหารจะเดินยาตราเป็นทัพไปโดยมีทหารคนหนึ่งถือธงนำหน้า ในการนี้ก่อนจะยาตราเข้าสู่สนามรบ เหล่าทหารจะเข้ากราบนมัสการพระพุทธชินราชก่อนแล้วเดินออกมาจากพระวิหารทั้งสองข้าง เวลาเดินออกจากพระวิหารนั้น จะนิมนต์พระสงฆ์ประพรมน้ำพุทธมนต์พร้อมมอปป้ายันต์แก้ทหาร (ซึ่งต่อมาทำเป็นเสื้อกั๊กก็มี) ด้วยเหตุนี้หน้าประตูเข้าพระวิหารหลวงพ่อพระพุทธชินราชจึงมีโถงน้ำมนต์สองลูก ขนาดใหญ่บรรจุน้ำได้ถึงห้าร้อยลิตรซึ่งใหญ่กว่าโถงมังกรสี่ถึงห้าเท่า เพราะทหารมีจำนวนมากที่เืองชาวบ้านมักเรียกกันว่า โถงน้ำมนต์สมเด็จพระนเรศวร

คำที่ ๘ : ผิดาโชน

คำว่า ผิดาโชน นี้ น่าจะเพี้ยนมาจาก คำว่า ผิดาคน คือ คนที่แต่งตัวนำกลั้วเพื่อให้มองว่าเหมือนผีมากที่สุด เรื่องนี้มีอยู่ว่า เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ ชาวหมู่บ้านทางภาคอีสาน หรือจังหวัด พิษณุโลกบางพื้นที่จะมีการละเล่น โดยตอนกลางวัน หนุ่มสาวจะนำน้ำอบน้ำหอมมาสงพระพุทธรูปในวัด และสงน้ำพระสงฆ์ เมื่อถึงเวลากลางคืนหนุ่มสาวก็ประดิษฐ์ประสาตดอกไม้ขนาดใหญ่ หามแห่ไปรอบ ๆ วิหารในวัด ผู้คนทั้งหลายก็แห่แหนกันด้วยความสนุกสนาน มีเต้น ฟ้อน รำ ทำเพลงกันยกใหญ่ ว่าแล้วก็ธรรมดาที่มีความสุข ความทุกข์ก็มาคู่กัน ขณะที่คนกำลังสนุกอยู่นั้น จะมีคนแต่งกายให้เหมือนผีในจินตนาการของตน แต่นิยมทำหน้าที่ก่อกองแสงตัวให้หน้าเกลียดน่ากลัวชนิดที่ว่าใคร ๆ เห็นแล้วตกใจกลัว วิ่งหนีไป ผิดาโชนนี้ก็จะปรากฏตัว ทำเอาคนที่กำลังสนุกนั้นเมื่อเห็น ผิดาโชนตกใจกลัววิ่งหนีโดยสัญชาตญาณ ดังนั้น คนโบราณจึงต้องเตือนลูกหลานเสมอว่า อย่าสนุกจนลืมตัว ต้องหาทางหนีทีไล่ไว้ด้วย

คติความเชื่อเกี่ยวกับผิดาโชนคือว่า ผิดาโชนมาปรากฏหลอกคนในยามเล่นสนุกสนานเช่นนี้ หมายถึง ตัวสติ คอยเตือนไม่ให้คนเล่นสนุกสนานจนจนลืมอันตราย ดังนั้น ต้องระวัง ระวัง ก่อนจะขับรถต้องตั้งสติก่อนสตาร์ท ด้วยการที่ต้องระวังระวังนี้เอง ก็เป็นการตั้งอยู่ในธรรมคือความไม่ประมาท นั่นเอง คำว่า ความไม่ประมาท นี้เป็นคำสำคัญ พระพุทธเจ้าตรัสเป็นปัจฉิมโอวาทสั่งเตือนภิกษุทั้งหลายก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีอันเสื่อมไปธรรมดา เธอทั้งหลายจงถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด”^๒

คำที่ ๙ : รตนาคำหว่า

วัฒนธรรมการรตนาคำหว่านี้เป็นกิจกรรมหนึ่งที่เป็นผลผลิตจากเทศกาลสงกรานต์ เป็นกิจกรรมที่แสดงออกของผู้น้อยที่มีต่อผู้ใหญ่ คือเมื่อถึงเทศกาลนี้ ผู้น้อยมีลูกหลาน หลานเป็นต้น จะเข้าหาปู่ย่าตาทวด หรือผู้ใหญ่เพื่อรตนาคำหว่า ขอพรจากท่าน นอกจากนี้ยังมีไปถึงการรตนาคำศพ ซึ่งเป็นพิธีทำขึ้นก่อนบรรจุศพลงโลงศพ เพื่ออาบน้ำศพให้สะอาดทั้งกายใจ มีกายใจที่บริสุทธิ์อันเป็นคุณสมบัติของชีวิตบนสวรรค์

การรตนาคำหว่านี้จะเกี่ยวโยงถึงจริยธรรมทางศาสนา จนนำไปสู่สันติสุขได้อย่างไร กรณีนี้ถ้าบอกถึงที่มาแล้ว ก็บอกได้ว่า มาจากเทศกาลสงกรานต์นี้เองในคติที่ว่า ท้าวกบิลพรหม (บ้างก็ว่าท้าวมหาพรหม) กับธรรมาลกุมาร ทายปัญหา ๓ ราศีกัน โดยใช้ศีรษะเป็นเดิมพันว่า ใครตอบไม่ได้ผู้หนึ่งต้องตัดเศียรบูชาความรู้จักัน ผลปรากฏว่า ธรรมาลกุมารตอบได้ ทำให้ท้าวกบิลพรหมต้องยอมตัดเศียรของตนบูชาความรู้ของธรรมาลกุมารตามสัญญา ปัญหาว่าพระเศียรนั้นเมื่อถูกตัดแล้วจะนำไปทิ้งที่ไหนไม่ได้ คือถ้าทิ้งในน้ำ จะทำให้น้ำแห้ง ทิ้งไปในอากาศ ฝนจะแล้ง ทิ้งบนดิน ไฟจะไหม้ จึงต้องนำไปบรรจุไว้ ณ ที่สูง คือที่ถ้ำคันธูลีในภูเขาไกรลาส อันหมายถึงตั้งไว้ในฐานะสมควรและที่เคารพกราบไหว้ซึ่งสื่อถึงความกตัญญูกตเวทีของอนุชน ในที่นี้เป็นหน้าที่ของธิดาของท้าวกบิลพรหม ซึ่งมีธิดา ๗ คนด้วยกัน ซึ่งธิดาทั้ง ๗ คนนี้ก็จะผลัดกันนำเศียรของผู้เป็นบิดาของตนที่บรรจุอยู่ในถ้ำคันธูลีที่เขาไกรลาสลงมาสร่งน้ำ เมื่อเสร็จแล้วก็ทำพิธีเวียนรอบเขาพระสุเมรุแล้วเก็บรักษาไว้ในถ้ำนั้นตามเดิม และธิดาทั้ง ๗ นี้เรียกว่านางสงกรานต์ประจำปีตามวันทั้ง ๗ วัน^๓ เป็นที่มาของนางสงกรานต์ประจำปี ด้วยคติธรรมจากการนำพระเศียรของท้าวกบิลพรหมมาสร่งน้ำซึ่งสื่อ

^๒ ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๒/๑๕.

^๓ ๑. นางสงกรานต์ชื่อนางทุงษะเทวี ถ้าสงกรานต์ปีนั้นตรงกับวันอาทิตย์
๒. นางสงกรานต์ชื่อนางโคราคะเทวี ถ้าสงกรานต์ปีนั้นตรงกับวันจันทร์
๓. นางสงกรานต์ชื่อนางรากษสเทวี ถ้าสงกรานต์ปีนั้นตรงกับวันอังคาร
๔. นางสงกรานต์ชื่อนางมณฑาเทวี ถ้าสงกรานต์ปีนั้นตรงกับวันพุธ
๕. นางสงกรานต์ชื่อนางกิริณีเทวี ถ้าสงกรานต์ปีนั้นตรงกับวันพฤหัสบดี
๖. นางสงกรานต์ชื่อนางกิมิทาเทวี ถ้าสงกรานต์ปีนั้นตรงกับวันศุกร์
๗. นางสงกรานต์ชื่อนางมโหธรเทวี ถ้าสงกรานต์ปีนั้นตรงกับวันเสาร์

ความกตัญญูกตเวทีนี้ จึงเป็นที่มาของการรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ในเทศกาลสงกรานต์ ถ้าเป็นพระสงฆ์ เรียกว่า สรงน้ำพระสงฆ์

ประเด็นข้างต้นนี้ เป็นประกายอย่างหนึ่งที่เกิดจิตสำนึกในวัฒนธรรมที่คนในสังคมปฏิบัติต่อกันตามหน้าที่ซึ่งผู้น้อยจะปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ หมายถึงความเคารพกันตามฐานะหน้าที่ของคนในสังคม ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ในสังคาลกสูตร (เรื่องทีศ ๖)^๔

คำที่ ๑๐ : ปล่อยนกล่อยปลา

การปล่อยนกล่อยปลาเนื่องในโอกาสต่างๆ เช่นวันเกิด เป็นกรณีหนึ่งที่จะสร้างจิตสำนึกในวัฒนธรรมความเชื่อ ซึ่งผลจากความเชื่ออย่างนี้ก็มีประโยชน์ต่อชีวิตสัตว์อื่น ๆ ให้ดำรงอยู่ เพราะมีเมตตากรุณา และปฏิบัติในศีล ๕ ข้อที่ ๑ เรื่องปาณาติบาตในระยะยาวนั้นการปล่อยปลาในแม่น้ำก็เป็นกรณียกขยัยพันธุปลา เป็นอาหารให้แก่มนุษย์ ที่จะแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำลำคลอง ดังคติโบราณที่ว่า “เมืองไทยเรานี้ แสนดีนักหนา ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ทำมาหากินแผ่นดินของเรา รุ่งเรืองสร้างเหย้าอยู่ร่วมกันไป”

การปล่อยปลาอีกนัยหนึ่ง ซึ่งอยู่บนความเชื่อว่า จะมีอันสงส์ให้ตนมีอายุยืนยาวตอบแทนคดิธรรมตำนานมีอยู่ว่า มาณพสองพี่น้องออกจากบ้านไปทำงานต่างถิ่นนานแสนนาน แต่ด้วยความไม่มั่นใจในชะตาชีวิตของตน จึงสำรวจชีวิตของตนทุกระยะ ก็มาถึงระยะที่ชะตาชีวิตขาดถึงขั้นตาย สองพี่น้องจึงพากันกลับบ้านอำลาพ่อแม่ก่อนตาย ก็เดินทางกลับบ้านในช่วงใกล้สงกรานต์ ระหว่างการเดินทางนั้นก็เห็นสระน้ำที่มีปลาเต็มสระ แต่สระใกล้จะแห้งขอดเพราะฤดูแล้ง เห็นปลาแต่ต้นบ้างก็หายใจพะงาบๆ ดิ้นพรวดพราดหัวซุกหัวซุนไปมา บ้างก็ใกล้ตาย สองคนพี่น้องจึงพากันช้อนปลานั้นไปปล่อยในแม่น้ำ ทำให้ปลานั้นรอดตาย สองมานพน้อยนั้นไม่ตายตามคำทำนาย เขารู้แน่แก่ใจว่าเพราะได้อันสงส์จากการปล่อยปลาทำให้ชีวิตรอดพ้นจากความตาย แทนที่จะตายตามคำทำนาย แต่ได้ชีวิตดังเช่นปลารอดตายที่ตนนำไปปล่อยลงน้ำนั้น

คดิความเชื่อในการปล่อยนกล่อยปลาหรือปล่อยสัตว์ต่าง ๆ นี้ มีอิทธิพลเกิดความเชื่อใหม่ขึ้นมา โดยมีความเชื่อว่า การปล่อยสัตว์แต่ละชนิดนั้นสามารถสะเดาะเคราะห์และมีผลให้โชคต่างกัน กล่าวคือ

^๔ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๙๙-๒๐๔/๑๙๖-๑๙๙.

๑. ถ้าปล่อยปลาไหล จะทำให้การงานราบรื่นขึ้น
๒. ถ้าปล่อยหอยขม จะทำให้พ้นความขมขื่นเรื่องต่างๆ
๓. ถ้าปล่อยเต่า จะทำให้อายุยืนยาว
๔. ถ้าปล่อยปลาหมอ จะทำให้โรคภัยหาย
๕. ถ้าปล่อยปลาช่อน จะทำให้แคล้วคลาดต่างๆ
๖. ถ้าปล่อยปลาทั่ว ๆ ไป จะทำให้ชีวิตร่มเย็นเป็นสุข

การที่เราถือคติธรรมอย่างนี้ จึงเป็นที่นิยมปล่อยนก ปล่อยปลา หรือสัตว์อื่น ๆ เนื่องในวันเกิดของตน และคตินี้ทางราชการกำหนดเอาวันสงกรานต์เป็นวันประมงแห่งชาติด้วย โดยมีกิจกรรมการปล่อยพันธุ์ปลาลงในน้ำทุกจังหวัดของไทยในวันประมงนี้ด้วย

กรณีการปล่อยปลาในโอกาสอย่างนี้ จะมีผลสืบเนื่องไปถึงสังคมระดับโลกได้อย่างไร ตอบได้ว่า การปล่อยปลาในโอกาสอย่างนี้ มิใช่แต่จะมีผลต่อความเชื่อของตนเท่านั้น ถ้ามองระยะยาวแล้ว เป็นการเพิ่มพันธุ์ปลา ทำให้ปลาไม่สูญพันธุ์ มิฉะนั้น จะทำให้มนุษย์ขาดอาหารตามคำพังเพยที่ว่า ข้าวยาก หมาแพง ผลอันเกิดจากการข้าวยาก หมาแพงนี้ จะเป็นสาเหตุของการเพิ่มประชากรขโมยมากมาย ตามที่ Walpola Rahula นักปราชญ์ทางศาสนา กล่าวว่า “ความยากจนเป็นมูลเหตุของการไร้ศีลธรรมและวิกฤตการณ์เช่นว่า การพูดเท็จ การเบียดเบียน ความโกรธแค้น ความโหดร้ายต่อกัน เป็นต้น”^๔ หรือจะพูดในภาษาพื้นๆ ว่า โจรและขโมยนั้น เกิดจากความยากจน ในทางกลับกัน ถ้าคนไม่ยากจน ไม่ขั่นแค้นเสียแล้ว โจรและขโมยอันเป็นภัยต่อสังคมก็ไม่มีหรือถ้ามีก็มีน้อย

คำที่ ๑๑ ปัญหา ๓ ราศีของเทวดา

ปัญหานี้ถือเป็นปัญหาเทวดา เป็นกรณีหนึ่งที่ก่อเกิดจริยธรรมขึ้นซึ่งก็แฝงอยู่ในเทศกาลสงกรานต์นี้ แม้เป็นปัญหาของเทพ-พรหม ก็ไม่ใช่อยู่เหนือการล่วงรู้ของเรา แท้จริงแล้วก็เป็นปัญหาจริยธรรมทางพุทธศาสนาเอง ซึ่งสอนคนให้มีระเบียบวินัยในตนเอง แม้จะเป็นจุดเริ่มจากตัวบุคคลก็ตาม แต่ก็สามารถเป็นหลักปฏิบัติของคนในวงกว้างได้อย่างดี ทำให้คนมีราศี สังคมมีความงดงาม น่าอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ปัญหา ๓ ราศีนั้น คือ

ข้อที่ ๑ ตอนเช้า ราศีอยู่ที่ไหนในตัวคน

ข้อที่ ๒ ตอนกลางวัน ราศีอยู่ที่ไหนในตัวคน

^๔ Walpola Rahula, What the Buddha Taught, (London and Bedford, The Gordon Fraser Gallery Ltd., 1959), p.81-82.

ข้อที่ ๓ ตอนกลางคืน ราศีอยู่ที่ไหนในตัวคน

ปัญหา ๓ ข้อนี้ มีเทพ-พรหมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย นั่นคือ กบิลพรหมกับธรรมบาลกุมาร โดยกบิลพรหมตั้งปัญหา ๓ ราศี งามธรรมบาลกุมาร เป็นปัญหาจริยธรรมที่ใช้เศียรเป็นเดิมพัน ทำให้เราเข้าใจได้ว่า เทวดาต้องปฏิบัติธรรม เคารพธรรม โดยสรุปแล้วปัญหา ๓ ราศีนี้ คำตอบที่ได้เป็นการเสริมสร้างให้เด็กมีคุณธรรม จริยธรรม และมีวินัยในตนเองนั่นเอง

ปัญหาจริยธรรมของเทวดาทั้งสองนี้ มีการเดิมพันด้วยเศียร คือถ้าใครตอบไม่ได้ ผู้นั้นต้องตัดศีรษะบูชาความรู้กัน ปรากฏว่า ธรรมบาลกุมารตอบปัญหาได้ ทำวกบิลพรหมจึงต้องยอมตัดเศียรของตนบูชาความรู้ของธรรมบาลกุมาร ปัญหาก็เกิดขึ้นว่า เศียรที่ตัดแล้วนี้จะนำไปทิ้งที่ไหนไม่ได้ เพราะจะทำให้ผู้ทิ้งนั้นเดือดร้อน ความเดือดร้อนนี้มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมดินฟ้าอากาศด้วย คือหากทิ้งในทะเล จะทำให้น้ำแห้ง ทิ้งไปในอากาศ ฝนจะแล้ง ทิ้งบนบก ไฟก็จะไหม้ คำว่า ทิ้งที่ไหนไม่ได้ เพราะจะทำให้เดือดร้อนแก่ผู้ทิ้งนี้ เป็นปริศนาธรรม หมายถึง จะทิ้งสิ่งเคารพนับถือเป็นไม่ได้ ถ้าทิ้งไปก็แสดงว่าไม่มีความเคารพนับถือ บูชา เพราะพ่อแม่ที่นั้นชาวพุทธถือว่าเป็นดังพรหม มีคำว่า พุทธมาติ มาตาปิตโร^๖ ดังนั้น ก็เป็นความสำคัญของลูกๆ จะต้องแสดงความเคารพรวมถึงเลี้ยงดูเป็นการตอบแทน ถ้าลูกคนใดไม่ตอบแทนพ่อแม่ถือว่าเป็นคนอกตัญญู ผลจะทำให้ลูกอกตัญญูนั้นตกต่ำ ทำมาหากินไม่เจริญก้าวหน้าในชีวิต คือเดือดร้อนเป็นดังการทิ้งเศียรของทำวกบิลพรหมไป ด้วยการถือเป็นการสำคัญเช่นนี้ ธิดาทั้ง ๗ คนของทำวกบิลพรหมจึงนำไปบรรจุไว้ ณ ถ้ำภูเขาพระสุเมรุซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางจักรวาล การที่นำไปบรรจุไว้ ณ ที่นั้น ถือเป็นการนำขึ้นหิ้งบูชาอันเป็นการแสดงความเคารพนับถือของบุตรสื่อให้เห็นถึงการปฏิบัติธรรมข้อว่าด้วยความกตัญญูทวดที่ตนเอง

จริยธรรมที่เกิดจากปัญหา ๓ ราศีนี้ เป็นนิยายที่อิงธรรมเป็นสื่อซึมซับสอนเยาวชนโดยการบอกเล่าสืบต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น ที่ถามว่า เช้าราศีอยู่ที่ไหน คำตอบคืออยู่ที่ไหน ความหมายของคำถามนี้ ไม่ได้หมายถึงให้รู้ว่าราศีอยู่ที่นั่นที่นั่นเท่านั้น หากแต่ว่า เป็นการเสริมราศีให้เกิดขึ้นในตนเองด้วยการล้างหน้าเวลาตื่นนอนตอนเช้า แล้วราศีคืออะไร ราศีก็คือความมั่งคั่ง ดุติ สดสวย มีเสน่ห์ จะเห็นได้ว่า เวลาเราเห็นใครๆ ที่มีความสุขสบาย เรามักจะพูดกันว่า ราศีดี ราศีจับ โหงวเฮ้งให้ เป็นต้น ในทางกลับกัน ถ้าตื่นนอนโดยหน้าตาไม่ได้ล้าง ฟันไม่ได้แปรง ผมไม่ได้หวี ตัวไม่ได้แต่ง ก็จะดูมอมแมม ถ้าผมยาวๆ แล้วไม่ได้หวี ก็จะดูยุ่งเหยิงที่เดียว ฟันไม่ได้แปรงแล้ว จะยื่นพูดใกล้ๆ กับใครได้ เขาจะต้องปิดจมูก แถมยังจามอีกด้วย ปัญหาต่อมา ถามว่า กลางวันราศี

^๖ ขุ.ขุ.(บาลี) ๒๕/๒๘๖/๓๑๔.

อยู่ที่ไหน คำตอบคืออยู่ที่ส่วนนอกของเรา ความหมายคือให้อดทน ระวังยับยั้งความโกรธ ความหงุดหงิด กระวนกระวายที่มากับอากาศร้อนๆ ต้องใจเย็นตั้งน้ำเย็นๆ ซิลมอกตรงหัวใจ จึงจะเกิดความงามในชีวิต คนที่มีขันติ ทำให้คนนั้นงดงาม ตามคำโบราณที่ว่า “อยากเป็นคนงาม อย่าว่าวามโกรธง่าย” พระพุทธเจ้าตรัสว่า “พึงชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ”^๗ ปัญหาสุดท้ายว่า กลางคืน ราศีอยู่ที่ไหน คำตอบคือ อยู่ที่เท้า นี่ก็อีกนั่นแหละว่า ไม่ได้หมายถึงทำให้ทำตามคำแปลของคำว่าราศี หากแต่ว่า หมายถึงให้ล้างเท้าก่อนเข้านอน เพราะกลางคืนไปเที่ยวเตร่มาจากไหน เหียบขีวี่วี่ ขี้ควาย เท้าเป็นโคลนตม หากไม่ได้ล้างแล้วเข้านอนเลย แขนอนจะต้องทำให้ที่นอนเป็นเปรอะสกปรก ความสกปรกนี้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรคนานาชนิด เช่น กาฬโรค อหิวาตกโรค แมริโรค ไข้หวัดใหญ่ ๒๐๐๙ ก็เกิดจากความสกปรกนี้ด้วย

คำที่ ๑๒ : แม่กาลิ

คำนี้ ผู้เขียนเคยทดสอบกับหลายๆ คนว่าเข้าใจเป็นอย่างไร คำตอบที่ได้แสดงให้เห็นว่าสนใจน้อยนิดเท่านั้น แต่โดยคนที่ผู้เขียนอยู่ในสายวิชาศาสนาและปรัชญาก็อดที่จะคิดไม่ได้ เรื่อง เทพพรหม ยม ยักษ์ อสูร ปีศาจ มารร้ายทั้งหลายนี้มีขึ้นด้วยเหตุผลทางจริยธรรม ก็ลักษณะเดียวกับพระพุทธศาสนาที่มีคติเรื่องสวรรค์ นรก ซึ่งเรื่องสวรรค์และนรกนี้จำเป็นต้องมีอยู่เพราะเป็นคำที่สื่อถึงคนทุกเพศทุกวัยทุกอาชีพ และเป็นคำที่อยู่ดีนั้นๆ เพียงปลายจมูกเท่านั้น เวลาเห็นใครทำดีมากๆ แล้วไม่รู้จะรังสรรค์คำพูดอย่างไรรองรับ ก็นึกถึงคำว่าสวรรค์ได้ ก็แสดงให้เห็นว่า คำว่าสวรรค์นี้อยู่ใกล้แค่ปลายลิ้น ตรงกันข้ามกับที่เห็นคนทำบาปมาก ๆ ก็นึกถึงคำว่านรกมารองรับ แต่คำทั้งสองนี้ สติอยู่จุดเดียวในตัวคนคือที่อกซึ่งเป็นที่บรรจุหัวใจอยู่ภายใน จึงมีคติโบราณว่า “สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ในใจ”

คำเรียกว่า กาลิ นิยมเรียกกันว่า แม่กาลิ ใช้เป็นชื่อเมืองท่าเมืองหนึ่งของอินเดีย ณ ปัจจุบันนี้ คำนี้เพี้ยนมาเป็นคำว่า “กัลกัตตา” (Calcutta) ซึ่งมาจากคำว่า “กาสะ+กะตะหรือกาดตา” บางที่ใช้ คำว่า โกลกะตะ (Kolkata) ก็สมจริงที่เมืองนี้มีสัญลักษณ์คือ ปฏิมากรรมกาลิ อยู่ในวิหารหลังใหญ่ตั้งอยู่ในใจกลางเมืองกัลกัตตา เมืองเก่าแก่ของประเทศอินเดีย รูปเคารพนั้นมีจุดสำคัญ คือ แม่กาลิจะแลบลิ้นออกมายาว เพื่อบรรจุอาหารคือเลือดสดๆ จากแพะที่คนฆ่าด้วยการตัดคอเพื่อนำเลือดสดๆ มาบูชาัญญต่อแม่กาลิ อันเป็นการไถ่บาปแก้มนุश्य เป็นที่มาของคติโบราณว่า “แพะรับบาป”

^๗ ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๒๗/๓๘.

ถามว่า แม่กาลีนีนี้เป็นเจ้าประจำธรรมชาติอันใดฤๅ ตอบว่า เป็นเทพแห่งกาลเวลา ซึ่งเวลานี้ เป็นสิ่งที่มีอยู่จริงไม่เหมือนอวกาศ การที่เวลามีอยู่จริงนั้น นั่นคือความเปลี่ยนแปลงแห่งภาวะและเปลี่ยนแปลงสัณฐะ อย่างคนเรานี้แรกสุดตัวเล็กๆ ยังแดงๆ ต่อมาก็เติบโตแล้วสิ้นชีวิตไปในที่สุด แสดงว่าถูกเทพแห่งกาลีนีกลืนกินหมดแล้ว ก็สมจริงที่คำว่ากาลี แปลว่ากาลเวลาซึ่งแปลว่าผู้กลืนกินสรรพสิ่ง อีกรูปร่างหนึ่งของเทพกาลีคือ เป็นศักดิ์ของเทพคิระ ซึ่งเป็นเทพแห่งการทำลายในบรรดาเทพ ๓ องค์ ได้แก่ เทพพรหม ผู้สร้าง เทพวิษณุ ผู้รักษา และเทพคิระผู้ทำลาย ซึ่งได้แก่การเกิดขึ้น+ตั้งอยู่+ดับไป ตามกฎไตรลักษณ์

ปัญหาท้ายเรื่องนี้คือว่า ทำไมจึงเรียกว่าแม่กาลี คำตอบคือก็ท่านเป็นแม่แห่งกาลเวลาหรือ เพราะท่านเป็นเทพสตรี แต่น่าวิเคราะห์ว่า การใช้คำว่าแม่แทนคำว่าเทพ ก็เพราะท่านเป็นฝ่ายนำกลัวดูร้าย ถ้าเป็นเทพก็จะอยู่ฝ่ายดีมีเทวธรรม คือธรรมสำหรับเทวดา ประกอบด้วยหิริ โอตตปปะ^๔

สรุปว่า คำว่าสวัสดิ คือความสบายใจ ปลอดภัย คำว่าสิกขาที่แปลว่าการศึกษา ภาษาอังกฤษใช้คำว่า training แปลว่า ฝึกฝน คำว่า ศาสตร์และศิลป์ เป็นคำที่มาคู่กันที่ใช้กับพระพุทธรูป ซึ่งศาสตร์ หมายถึง วิชาที่จะสื่อให้ถึงธรรม ศิลป์ คือความงดงาม คำว่า อวตาร คือการจำลองแบบหรือถือกำเนิดเกิดใหม่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า incarnation คำว่า เบื้องหลังกายภาพ หมายถึง ส่วนที่มองไม่เห็น ได้แก่ นามธรรม ทางอภิปรัชญาหมายถึงเอาจิต วิญญาณ พระเจ้า เจตภูต คำว่า เทศกาลกับประเพณีใช้เรียกงานพิธีที่เกิดขึ้นโดยข้อจำกัดของเวลา คือถ้าเป็นเทศกาลจะงานพิธีนั้น จะเกิดขึ้นโดยมีระยะเวลาที่กำหนดที่แน่นอนในหนึ่งปีซึ่งเป็นปีละครั้ง ส่วนประเพณีนั้นเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ คำว่า อนุศาสนาจารย์ คือเจ้าพนักงานประจำพิธีทางศาสนาในกองทัพ คำว่า ผีตาโชน สันนิษฐานว่ามาจาก ผีตาคน คือคนสวมหน้ากากที่มีรูปร่างคล้ายผีทำหน้าที่หลอกหลอนคนที่กำลังเล่นสนุกสนานใน เทศกาลสงกรานต์บ้าง เทศกาลออกพรรษาบ้าง เป็นปริศนาธรรมหมายถึงสติคือความไม่ประมาทที่คอยเตือนคนที่เล่นสนุกสนานจนลืมเจ็บลืมตาย คำว่า รตน้ำดำหัว เป็นพิธีการนำความชุ่มเย็นและชำระล้างกายใจให้สะอาดในรอบหนึ่งปี สืบเนื่องมาจากธิดาทั้งเจ็ดของท้าวทวิพรหมที่ผลัดวาระกันนำเศียรของบิดาจากถ้ำคันธูลีในภูเขาไกรลาสมาสรงน้ำและเวียนรอบเขาไกรลาสแล้วบรรจุไว้ที่เดิม คำว่า ปล่อยนกลปลอยปลา เป็นการสะเดาะเคราะห์โดยถือคติจากการที่เราได้ให้ชีวิตเขา แล้วเราจะได้อายุยืนยาวนานนอกจากนี้ยังมีผลต่อหน้าที่การงานที่ราบรื่นไหลถ้าปลอยปลาไหล เป็นต้น คำว่า ปัญญาสามราศี คือปัญหาจริยธรรมของเทวดาในสามยาม คือตอนเช้าราศีจะอยู่ที่หน้า เพื่อให้ใบหน้า

^๔ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๕๔๐.

มีราศีคนเราจึงล้างหน้าแปรงฟัน ชัดสีจวีวรรณ แต่งองค์ทรงเครื่องก่อนออกจากบ้าน ตอนกลางวัน
ราศีอยู่ที่อก หมายถึง ให้นำน้ำเย็นลูบอกให้เกิดขันติธรรม เพื่อให้ไม่ให้อารมณ์ตามอากาศที่กำลังร้อน
ตอนค่ำราศีอยู่ที่เท้า หมายถึง ก่อนนอนให้ล้างเท้า มิฉะนั้นที่นอนจะเปื้อนเปรอะเป็นที่มาของเชื้อโรค
คำว่า กาลี หมายถึง เทพแห่งกาลเวลา เป็นนามของเทพเรียกว่ากาลี ส่วนใหญ่มักเรียกกันว่า
แม่กาลี เป็นองค์ที่ทรงพลังด้านการไถ่บาปด้วยเลือดสดของแพะ